

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

©2018 БЕЛІКОВА Н. В.

УДК 332.012.2

Белікова Н. В. Теоретичні аспекти дослідження впливу економічних реформ на соціально-економічний розвиток країни

Метою даної статті є поглиблення теоретичних аспектів дослідження впливу економічних реформ на соціально-економічний розвиток України. Доведено, що розвиток теоретичного забезпечення дослідження впливу реформ на соціально-економічний розвиток країни має ґрунтуватися на забезпеченні сумісності стратегічних цілей проектів та загальної мети. Такий підхід передбачає узгодження інституціонального, економічного та соціального спрямувань реформ в їх комплексному впливі на динаміку соціально-економічного розвитку економіки країни. Обґрунтовано актуальність подальшого вирішення завдань щодо оцінки впливу економічних реформ на формування нових трендів динаміки соціально-економічного розвитку країни з урахуванням принципів цілісності та ієрархічності економічної системи України, а також зумовленості процесів генерації трендів структурної динаміки розвитку економіки під впливом реформаторських заходів.

Ключові слова: економічні реформи, національна економіка, соціально-економічний розвиток, динаміка, проектний підхід, дорожня карта.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 16.

Белікова Надія Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, вчений секретар Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1-а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: nadezdabelikova@gmail.com

УДК 332.012.2

Белікова Н. В. Теоретические аспекты исследования влияния экономических реформ на социально-экономическое развитие страны

Целью данной статьи является углубление теоретических аспектов исследования влияния экономических реформ на социально-экономическое развитие Украины. Доказано, что развитие теоретического обеспечения исследования влияния реформ на социально-экономическое развитие страны должно основываться на обеспечении совместимости стратегических целей проектов и общей цели. Такой подход предусматривает согласование институционального, экономического и социального направлений реформ в их комплексном воздействии на динамику социально-экономического развития экономики страны. Обоснована актуальность дальнейшего решения задач по оценке влияния экономических реформ на формирование новых трендов динамики социально-экономического развития страны с учетом принципов целостности и иерархичности экономической системы Украины, а также обусловленности процессов генерации трендов структурной динамики развития экономики под влиянием реформаторских мероприятий.

Ключевые слова: экономические реформы, национальная экономика, социально-экономическое развитие, динамика, проектный подход, дорожная карта.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Библ.:** 16.

Белікова Надежда Владимировна – доктор экономических наук, доцент, ученый секретарь Научно-исследовательского центра индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1-а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина)

E-mail: nadezdabelikova@gmail.com

UDC 332.012.2

Belikova N. V. The Theoretical Aspects of Studying of the Impact of Economic Reforms on the Socio-Economic Development of the Country

The article is aimed at deepening the theoretical aspects of studying of the impact of economic reforms on the socio-economic development of Ukraine. It has been proved that development of theoretical support for the studying of the impact of reforms on the socio-economic development of the country should be based on ensuring the compatibility of strategic goals of projects along with the common goal. Such an approach involves harmonization of institutional, economic and social aspects of reforms in their integrated impact on the dynamics of the socio-economic development of the country's economy. The author substantiates relevance of further solving of problems on estimation of influence of economic reforms on the formation of new trends of dynamics of the socio-economic development of the country according to the principles of integrity and hierarchy of economic system of Ukraine, and also conditionality of processes of generation of trends of structural dynamics of the development of economy under influence of reforming actions.

Keywords: economic reforms, national economy, socio-economic development, dynamics, project approach, road map.

Fig.: 2. **Tbl.:** 1. **Bibl.:** 16.

Belikova Nadiia V. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Academic secretary of the Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1-a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: nadezdabelikova@gmail.com

Ефективність економічних реформ залежить від вирішення наукової проблеми формування ефективного наукового підґрунтя дослідження їх впливу на соціально-економічний розвиток країни. Як свідчить досвід зарубіжних країн, що здійснили реформування моделі економіки або її окремих компонент, розробка загальної стратегії реформування економіки має враховувати специфіку соціально-економічного розвитку національної економіки та регіональних економічних систем. Як зазначено в роботі [1], курс на ринкові перетворення національних економік має базуватися на таких чинниках: наявність

методологічного підґрунтя економічної політики трансформаційного періоду; підтримка реформ населенням; ефективні та скоординовані дії реформаторів. Для дотримання цих умов деякі країни світу, у тому числі Україна, використовували принципи Дж. Вільямсона [2], а саме: забезпечення бюджетної дисципліни; перегляд пріоритетних напрямів фінансування витрат державного бюджету; проведення податкової реформи з метою розширення бази оподаткування; лібералізація відсоткових ставок; встановлення вільного обмінного курсу національної валюти; лібералізація зовнішньої торгівлі та прямих

іноземних інвестицій; приватизація державних підприємств; захист прав власності. Проте, внаслідок дії сукупності факторів, ефективність економічних реформ у трансформаційному періоді в Україні була низькою: значно погіршилася якість життя населення; загострилася конкуренція на внутрішньому ринку внаслідок відміни бар'єрів; зросла енергозалежність і збільшилася енергетична складова собівартості продукції; погіршилися структура експорту-імпорту; сформувалася масштабна тіньова економіка та ін. Незважаючи на перебіг економічних реформ в Україні у декілька тривалих етапів, усунення цих негативних наслідків досі не відбулося.

Велика кількість публікацій, у яких висвітлено різні аспекти стратегії економічних реформ, зокрема роботи Л. Бальцеровича [3], Б. Гаврилишина [4], К. Ерроу [5], Б. Кульчицького [6], І. Лукінова [7], В. Полтеровича [8], свідчить про актуальність даної тематики. Проте вирішення проблем формування теоретичного підґрунтя дослідження впливу економічних реформ на соціально-економічний розвиток країни потребує подальшого наукового обґрунтування.

Мета статті полягає в поглибленні теоретичних аспектів дослідження впливу економічних реформ на соціально-економічний розвиток України.

Економічні реформи в Україні мають довготривалу історію. Ще у 1957 р. була здійснена спроба реформувати систему управління промисловістю. З метою реформування економічного простору України було введено поняття «економічний адміністративний район» – територія, виділена за економічно-виробничим принципом, що має великі промислові підприємства, управління соціально-економічним розвитком якої здійснюється централізовано [9; 10]. На території України кількість таких районів коливалася від 7 до 14. У результаті цієї реформи було одержано ряд позитивних наслідків, що полягали у врахуванні факторів виробничої спеціалізації підприємств і можливостей утворення виробничих ланцюгів у рамках одного економічного адміністративного району; посилення територіальної кооперації; часткове спрощення системи планування та управління економічним розвитком.

Наступним етапом економічних реформ в Україні була реформа 1965 р., що мала на меті: покращення системи директивного планування; ліквідацію регіональних рад народного господарства, утворених на попередньому етапі; відновлення галузевого підходу до управління промисловим розвитком. Головним позитивним наслідком реформи можна вважати скорочення планових показників діяльності на підприємствах. Також уперше було зроблено спробу відобразити в системі планування та діагностики ринкових оцінок діяльності суб'єктів господарювання (прибуток, рентабельність та ін.). Було внесено зміни до механізмів ціноутворення: у розрахунок ціни закладалися необхідні рівні рентабельності.

Незважаючи на наведені позитивні наслідки перших етапів економічних реформ в Україні, в результаті їх реалізації не було створено стимулів для прискорення соціально-економічного розвитку за рахунок інтенсивних факторів.

Починаючи з 1991 р., в Україні розпочалися масштабні економічні реформи, основними напрямками яких були такі [11; 12]:

- ✦ *початкова трансформація*: проголошено перехід від планової моделі економіки до ринкової, спроби проведення модернізації економіки без глибокої зміни економічної структури шляхом впровадження ринкових механізмів і відносин у структуру національної економіки;
- ✦ *поглиблена трансформація*: реформи у промисловому комплексі, приватизація, обґрунтування необхідності впровадження моделі «змішаної економіки», декларація переходу до постіндустріальної економіки;
- ✦ *глобальна трансформація*: адаптація національної економіки до світової ринкової системи, поступовий перехід до 5 технологічного укладу;
- ✦ *подальша модернізація економіки*: спроба проведення масштабної модернізації механізмів регулювання економічного розвитку та впровадження засад сталого розвитку;
- ✦ *адаптація соціально-економічної моделі до умов євроінтеграції*: модернізація законодавства, розробка нової державної політики регулювання соціально-економічного розвитку країни; децентралізація, демонополізація та дерегулювання.

Загалом, усі етапи економічних реформ не забезпечили усталених тенденцій її соціально-економічного розвитку. Реформування економіки не стимулювало позитивні зрушення у структурі ВВП (рис. 1); не відбулося оновлення виробничого потенціалу на інноваційній основі (рис. 2), що пояснюється відсутністю системного поєднання процесів реформування економіки (лібералізація, приватизація майна державних підприємств, створення ринкової інфраструктури, децентралізація управління та утворення дієвих механізмів становлення місцевого та регіонального самоврядування й формування самодостатніх територіальних громад [11]).

Сучасний етап економічних реформ в Україні характеризується наявністю кількох проектів реформування, які відрізняються як переліком запланованих реформ, так і рекомендаціями щодо послідовності їх реалізації. Так, у Дорожній карті [15], розробленій експертами Реанімаційного Пакета Реформ, зазначається, що головна реформаційна мета («вклик») – впровадження змін у Конституцію в частині правосуддя, формування антикорупційних судів, Про-

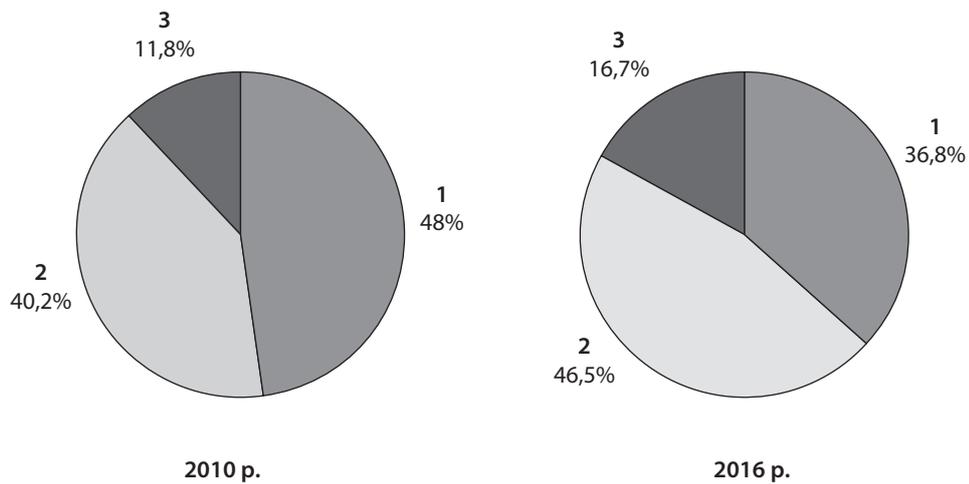

Рис. 1. Структура ВВП України за категоріями доходу у 2010 та 2016 рр.:

1 – оплата праці найманих працівників; 2 – податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт; 3 – валовий прибуток, змішаний.
Джерело: складено за [13].

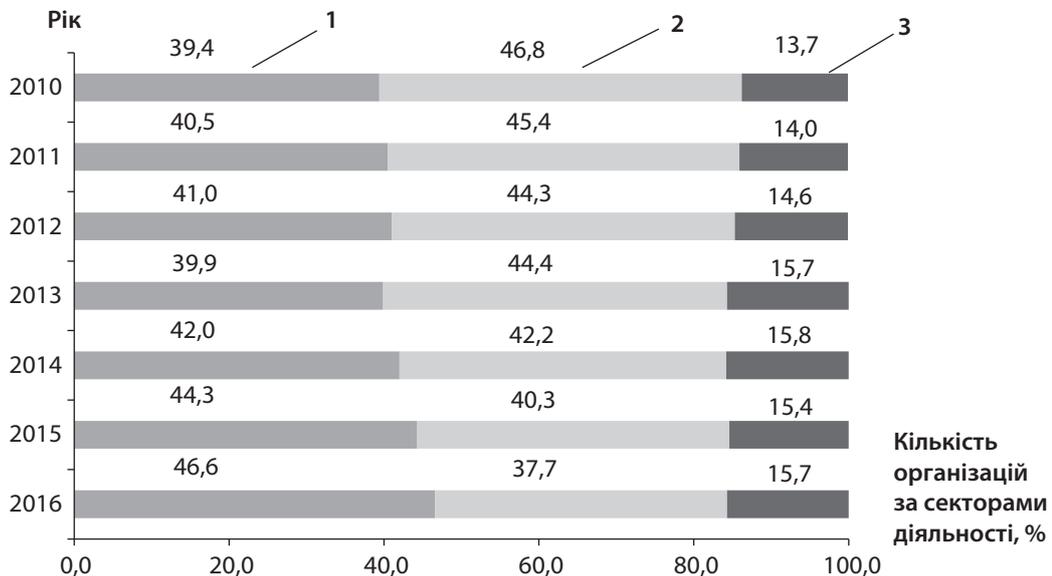

Рис. 2. Розподіл кількості організацій, що здійснювали наукові дослідження і розробки, за секторами діяльності, % [14]

мадської ради доброчесності та ін. Пропозиції даного документа узагальнено в *табл. 1*.

Таким чином, представлений фрагмент Дорожньої карти реформ на вересень 2016 р. – грудень 2017 р., у тому числі блок реформ, спрямованих на економічний розвиток, не передбачають проведення поглибленого аналізу впливу запропонованих реформаторських заходів на соціально-економічний розвиток країни. Крім того, жодним чином не розглянуто конкретні проекти в рамках стимулювання соціально-економічного розвитку.

При цьому на порталі Open Aid Ukraine [16] представлено 318 проектів за всіма запланованими реформами. Більшість цих проектів пройшла реєстрацію.

Фінансування майже всіх проектів передбачене в рамках міжнародної технічної допомоги. Виняток

становлять 5 міжнародних інвестиційних проектів [16]:

- ✦ «Модернізація державної податкової служби України-1» за податковою і митною реформою;
- ✦ «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей» за реформою системи охорони здоров'я;
- ✦ «Будівництво повітряної лінії 750 кВ Запорізька АЕС-Каховська»;
- ✦ «Реалізація зведеної програми підвищення безпеки АЕС України»;
- ✦ «Передача електроенергії» за програмою енергонезалежності та реформою енергетики.

За реформою «Дерегуляція та розвиток підприємництва» представлено 29 проектів, загальні суми фінансування яких складають 16,798 млн євро та 65,549 млн дол.

Пропозиції Дорожньої карти реформ (фрагмент) [15]

Реформа	Цілі	Проблеми, що будуть вирішені
Антикорупційна	Цілісна система притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення. Дієва система запобігання корупції в публічному секторі. Ефективний державний контроль за дотриманням права на доступ до публічної інформації. Ефективна протидія політичній корупції	1. Корупція. 2. Недосконале інституційно-організаційне забезпечення досудового розслідування. 3. Недосконале антикорупційне законодавство
Судова	Суттєво оновлено суддівський корпус та підвищено підзвітність суддів. Досягнуто реальної незалежності суддів. Впроваджено нові технології організації суддівської роботи та здійснення судочинства. Запроваджено повноцінний суд присяжних. Запроваджено світові стандарти у правничій освіті та регулюванні правничих професій	1. Низька довіра до судів. 2. Комерційна орієнтованість системи юридичної освіти. 3. Політична залежність судів. 4. Корупція у суддівському корпусі. 5. Поширеність шкідливих неформальних впливів у системі правосуддя
Реформа місцевого самоврядування та диверсифікація влади	Завершене формування оптимальної для України системи адміністративно-територіального устрою. Місцеве самоврядування надає доступні та якісні публічні послуги. Громади беруть участь у вирішенні питань місцевого значення. Фінансування регіональної політики забезпечує розвиток та підвищує конкурентоспроможність громад і регіонів. Держава контролює законність діяльності органів місцевого самоврядування	1. Залежність регіонів від центру. 2. Інфраструктурна та фінансова самодостатність громад. 3. Деградація сільських територій. 4. Високий рівень ротатійності громад. 5. Низький рівень інвестиційної привабливості територій
Економічний розвиток	Значно спрощені та нормалізовані умови ведення бізнесу в Україні. Створені умови для стійкого і швидкого розвитку малого та середнього бізнесу. Розвинений експорт і міжнародна торгівля. Активізовано залучення інвестицій в Україну. Дієва програма розвитку конкуренції. Ефективне та некорумповане управління державною власністю. Доступна та якісна інфраструктура для економічних суб'єктів. Сучасний інститут запобігання банкрутству та відновлення платоспроможності	1. Втрата 15% економічного потенціалу країни. 2. Зарегульованість бізнесу. 3. Надмірна частка активів та підприємств у володінні держави. 4. Викривлена конкуренція. 5. Незахищеність інвесторів. 6. Низький розвиток інституцій, недостатність інфраструктури

За реформою «Децентралізація» представлено 59 проектів, загальні суми фінансування яких складають 58,234 млн євро; 110,706 млн дол.; 13,551 млн франків та 114,01 млн крон.

За реформою «Розвиток торгівлі та інвестиції» представлено 15 проектів, загальні суми фінансування яких складають 33,601 млн євро; 16,460 млн дол.; 9,561 млн крон.

За Програмою енергонезалежності та реформою енергетики представлено 108 проектів, загальні суми фінансування яких складають: 1480,843 млн євро; 444,990 млн дол.; 20,604 млн франків; 15,000 млн крон; 0,325 млн фунтів.

За реформою «Імплементация угоди про асоціацію» представлено 9 проектів, загальні суми

фінансування яких складають: 12,448 млн євро та 0,250 млн дол.

За реформою державного управління представлено 16 проектів, загальні суми фінансування яких складають: 29,275 млн євро; 30,586 млн дол. і 4,274 млн франків.

За податковою і митною реформами представлено 4 проекти, загальні суми фінансування яких складають: 22,231 млн євро та 92,4 млн дол.

За реформою виборчого законодавства представлено 7 проектів, загальні суми фінансування яких складають: 30,555 млн дол. і 2,101 млн євро.

За реформою державних закупівель представлено 3 проекти, загальні суми фінансування яких складають 12,628 млн євро.

За реформою освіти представлено 77 проектів, загальні суми фінансування яких складають: 59,492 млн дол.; 24,781 млн євро; 0,472 млн франків.

За реформою правоохоронної системи представлено 38 проектів, загальні суми фінансування яких складають: 63,804 млн євро; 97,410 млн дол.

За реформою системи національної безпеки та оборони представлено 53 проекти, загальні суми фінансування яких складають: 77,762 млн євро; 580,495 млн дол.

За реформою системи охорони здоров'я представлено 45 проектів, загальні суми фінансування яких складають: 24,361 млн євро; 318,484 млн дол.; 6,235 млн франків.

За реформою сільського господарства представлено 36 проектів, загальні суми фінансування яких складають: 23,675 млн євро; 101,860 млн дол.; 7,6 млн франків.

За реформою управління державною власністю представлено 1 проект, фінансування якого складає 2,0 млн євро.

За реформою фінансового сектора представлено 7 проектів, суми фінансування яких складають: 8,558 млн євро; 28,098 млн дол.; 20,0 млн єн.

За судовою реформою представлено 15 проектів, суми фінансування яких складають: 25,166 млн євро; 73,058 млн дол. [16].

Отже, найбільша кількість проектів та найвищі суми міжнародної технічної допомоги передбачені за Програмою енергонезалежності та реформою енергетики. Проте за жодним з представлених проектів не здійснено аналіз їх потенційного впливу на соціально-економічний розвиток країни. На думку автора, проведення такого аналізу має ґрунтуватися на підході забезпечення сумісності стратегічних цілей проектів та загальної мети – прискорення соціально-економічного розвитку країни. Такий підхід передбачає узгодження інституціонального, економічного та соціального спрямування реформ на динаміку соціально-економічного розвитку економіки країни.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз дозволив одержати ряд висновків. Обґрунтовано актуальність подальшого вирішення завдань щодо оцінки впливу економічних реформ на формування нових трендів динаміки соціально-економічного розвитку країни з урахуванням принципів цілісності та ієрархічності економічної системи України, а також зумовленості процесів генерації трендів структурної динаміки розвитку економіки під впливом реформаторських заходів. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Кукурудза І. І. Економічна політика України в контексті китайського досвіду. *Вісник економічної науки України*. 2010. № 2. С. 64–69.

2. Williamson J. What should the World Bank Think about the Washington Consensus? *The World Bank Research Observer*. August 2000. Vol. 15, no. 2. P. 251–264.

3. Загадки экономического роста: движущие силы и кризисы – сравнительный анализ / под ред. Лешека Бальцеровича и Анджея Жоньцы. М.: Мысль, 2012. 512 с.

4. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє : доповідь Римському Клубові / упоряд. В. Рубцов. Київ : Пульсари, 2009. 248 с.

5. Эрроу К. Дж. Коллективный выбор и индивидуальные ценности. М.: ГУ ВШЭ, 2004. 201 с.

6. Кульчицкий Б. В. Економічні системи суспільства: теорія, методологія, типологізація : монографія. Львів : Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2003. 352 с.

7. Лукінов І. До питання про концепцію і модель сучасного економічного розвитку України. *Економіка України*. 2001. № 6. С. 4–9.

8. Полтерович В. М. Элементы теории реформ. М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. 447 с.

9. Абалкин Л. И. Логика экономического роста. М.: Изд-во РАН, Инт-т экономики, 2002. 228 с.

10. Захарченко В. І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України. Вінниця : Гіпа-ніс, 2004. 394 с.

11. Белікова Н. В. Теорія і практика реформування економіки регіонів України : монографія. Харків : ФОП Лі-буркіна Л. М. 2015. 384 с.

12. Реутов В. Інституціональні передумови трансформаційних зрушень в економіці України. *Економіст*. 2010. № 6. С. 18–23.

13. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

14. Наукова та інноваційна діяльність України : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2017. 142 с.

15. Дорожня карта реформ (вересень 2016 – грудень 2017) / за ред. Міського В. В. Київ, 2016. 72 с.

16. Open Aid Ukraine. Офіційний портал координації міжнародної допомоги України. URL: <http://openaid.gov.ua/>

REFERENCES

Abalkin, L. I. *Logika ekonomicheskogo rosta* [The logic of economic growth]. Moscow: Izd-vo RAN; Int-t ekonomiki, 2002.

Bielikova, N. V. *Teoriia i praktyka reformuvannia ekonomiky rehioniv Ukrainy* [Theory and practice of reforming the economy of the regions of Ukraine]. Kharkiv: FOP Liburkina L. M., 2015.

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Dorozhnia karta reform (veresen 2016 – hruden 2017) [Road Map for Reforms (September 2016 – December 2017)]. Kyiv, 2016.

Errou, K. Dzh. *Kollektivnyy vybor i individualnyye tsennosti* [Collective choice and individual values]. Moscow: GU VShE, 2004.

Havrylyshyn, B. *Do efektyvnykh suspilstv: Dorohovkazy v maibutnie : dopovid Rymському Klubovi* [To Effective Societies: Guidance to the Future: Report to the Rome Club]. Kyiv: Pulsary, 2009.

Kukurudza, I. I. "Ekonomichna polityka Ukrainy v konteksti kytaisakoho dosvidu" [Economic policy of Ukraine in the

context of Chinese experience]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 2 (2010): 64-69.

Kulchytskyi, B. V. *Ekonomichni systemy suspilstva: teoriia, metodolohiia, typolohizatsiia* [Economic systems of society: theory, methodology, typology]. Lviv: Vydavnychiy tsentr Lvivskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Franka, 2003.

Lukinov, I. "Do pytannia pro kontseptsiiu i model suchasnoho ekonomichnoho rozvytku Ukrainy" [To the question about the concept and model of modern economic development of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 6 (2001): 4-9.

Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy : statystychnyi zbirnyk [Scientific and innovative activity of Ukraine: statistical collection]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2017.

Open Aid Ukraine. Ofitsiinyi portal koordynatsii mizhnarodnoi dopomohy Ukrainy. <http://openaid.gov.ua/>

Polterovich, V. M. *Elementy teorii reform* [Elements of the theory of reform]. Moscow: ZAO «Izdatelstvo «Ekonomika», 2007.

Reutov, V. "Instytutsionalni peredumovy transformatsiinykh zrushen v ekonomitsi Ukrainy" [Institutional prerequisites for transformational changes in the Ukrainian economy]. *Ekonomist*, no. 6 (2010): 18-23.

Williamson, J. "What should the World Bank Think about the Washington Consensus?". *The World Bank Research Observer*. Vol. 15, no. 2 (2000): 251-264.

Zagadki ekonomicheskogo rosta: dvizhushchiye sily i krizisy – sravnitelnyy analiz [Riddles of economic growth: driving forces and crises – a comparative analysis]. Moscow: Mysl, 2012.

Zakharchenko, V. I. *Transformatsiini protsesy u promyslovykh terytorialnykh systemakh Ukrainy* [Transformation processes in industrial territorial systems of Ukraine]. Vinnytsia: Hipanis, 2004.